

КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ОБЩ КОМЕНТАР № 8 (2006)

Право на детето на закрила от телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание (член 19; член 28, параграф 2; и член 37, наред с други)

КОМИТЕТ ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Четиридесет и втора сесия

Женева, 15 май – 2 юни 2006 г.

**КОНВЕНЦИЯ
ЗА ПРАВАТА
НА ДЕТЕТО**

Distr.
GENERAL

CRC/C/GC/8*
2 март 2007 г.

Оригинал: АНГЛИЙСКИ

КОМИТЕТ ПО ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

Четиридесет и втора сесия

Женева, 15 май – 2 юни 2006 г.

ОБЩ КОМЕНТАР № 8 (2006)

Право на детето на закрила от телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание (член 19; член 28, параграф 2; и член 37, наред с други)

(неофициален превод)

* Преиздадено по технически причини

На 20 ноември 2014 г. се отбелязват 25 години от приемането на Конвенцията на ООН за правата на детето – първият юридически обвързващ международен документ, който утвърждава човешките права на всички деца. По този повод представяме на български език Общите коментари на Комитета по правата на детето, които разясняват Конвенцията, и се надяваме да улесним и подпомогнем нейното прилагане в България.

Детски фонд на Организацията на Обединените Нации (УНИЦЕФ)
бул. „Ал. Дондуков“ № 87, ет. 2, София 1504

За повече информация моля посетете нашият сайт: www.unicef.bg

Снимка на корицата: © УНИЦЕФ България/Елвира Георгиева/2014

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ЦЕЛИ.....	5
II. КОНТЕКСТ.....	6
III. ОПРЕДЕЛЕНИЯ.....	8
IV. СТАНДАРТИ В ОБЛАСТТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ТЕЛЕСНО НАКАЗАНИЕ НА ДЕЦА.....	10
V. МЕРКИ И МЕХАНИЗМИ, НЕОБХОДИМИ ЗА ПРЕМАХВАНЕ НА ТЕЛЕСНОТО НАКАЗАНИЕ И ДРУГИ ЖЕСТОКИ ИЛИ УНИЗИТЕЛНИ ФОРМИ НА НАКАЗАНИЕ.....	15
1. Законодателни мерки.....	15
2. Изпълнение на забраната за телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание.....	18
3. Образователни и други мерки.....	20
4. Наблюдение и оценка.....	22
VI. ЗАДЪЛЖЕНИЯ ЗА ДОКЛАДВАНЕ СЪГЛАСНО КОНВЕНЦИЯТА.....	24

I. ЦЕЛИ

1. След проведените през 2000 и 2001 г. два дни за обща дискусия относно насилието над деца, Комитетът по правата на детето взе решение да издаде поредица от общи коментари във връзка с премахването на насилието над деца. Настоящият коментар е първият от тази поредица. Целта на Комитета е да напътства държавите – страни по Конвенцията в разбирането разпоредбите на Конвенцията относно закрилата на децата от всички форми на насилие. Настоящият общ коментар е съсредоточен върху телесното наказание и други жестоки или унижителни наказания, които понастоящем са много широко приети и практикувани форми на насилие над деца.

2. Конвенцията за правата на детето и други международни инструменти в областта на правата на човека признават правото на детето на зачитане на неговото човешко достойнство, физическа неприкосновеност и равностойна закрила по закон. Комитетът издава този общ коментар, за да подчертае задължението на всички държави – страни по Конвенцията да предприемат бързи действия за забрана и премахване на всякакви телесни наказания и всички други жестоки или унижителни форми на наказание на децата, както и да очертае законодателните и други осведомителни и образователни мерки, които държавите трябва да предприемат.

3. Справянето с широко разпространените приемане и търпимост към телесното наказание на деца и премахването на телесното наказание в семейството, в училищата и в други среди е не само задължение по Конвенцията на държавите – страни по нея. То е и ключова стратегия за намаляване и предотвратяване на всички форми на насилие в обществата.

II. КОНТЕКСТ

4. Още от най-ранните си сесии Комитетът обръща специално внимание на утвърждаването на правото на децата на закрила от всички форми на насилие. При разглеждането на докладите на държавите – страни по Конвенцията, а от съвсем скоро – и в контекста на проучването на генералния секретар на ООН относно насилието над деца, Комитетът с дълбока загриженост обръща внимание на широко разпространената законност и упоритото обществено одобрение на телесното наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание на децата.¹ Още през 1993 г. Комитетът отбелязва в доклада от четвъртата си сесия, че „отчита важността на въпроса относно телесното наказание за подобряване на системата за утвърждаване и защита на правата на детето и е решен и напред да му отделя специално внимание в процеса на разглеждане на докладите на държавите – страни по Конвенцията“.²

5. Откакто е започнал разглеждането на докладите, представяни от държавите – страни по Конвенцията, Комитетът е препоръчал на над 130 държави от всички континенти да забранят всички телесни наказания както в семейството, така и в други среди.³ Комитетът е обнадежден от това, че все повече държави предприемат подходящи законодателни и други мерки за утвърждаване правото на децата на зачитане на тяхното човешко достойнство, физическа неприкосновеност и равностойна закрила по закон. Комитетът научи, че до 2006 г. над 100 държави са забранили телесното наказание в своите училища и системи на наказателното правосъдие за деца. Все повече страни са приключили процеса на въвеждане на забрана у дома, в семейството и във всички форми на алтернативна грижа.⁴

6. През септември 2000 г. Комитетът проведе първия от общо два дни за обща дискусия относно насилието над деца. Тогава той акцентира върху „държавното насилие над децата“, като впоследствие прие подробни препоръки, включително за забрана на всякакви телесни наказания и стартиране на обществени информационни кампании „за повишаване на осведомеността и чувствителността на обществото по отношение на сериозността на нарушенията на правата на човека в тази област и вредното въздействие на тези нарушения върху децата, както и за справяне с културната общоприетост на насилието над

деца и заменянето ѝ с „нулева търпимост“ към насилието“.⁵

7. През април 2001 г. Комитетът прие своя първи общ коментар на тема „Целите на образованието“, в който отново заявява, че телесното наказание е несъвместимо с Конвенцията: „... Децата не изгубват своите човешки права с прекрачването на вратите на училището. Така например образованието трябва да се предоставя по начин, който зачита присъщото достойнство на детето и му дава възможността да изразява възгледите си в съответствие с член 12, параграф 1 и да участва в училищния живот. Образованието трябва също така да се предоставя по такъв начин, че да се спазват строгите ограничения върху осигуряването на дисциплината, отразени в член 28, параграф 2, и да се утвърждава липсата на насилие в училище. Комитетът многократно е заявявал категорично в заключителните си наблюдения, че прилагането на телесни наказания е в нарушение на присъщото достойнство на детето, както и на строгите ограничения върху осигуряването на училищната дисциплина...“.⁶

8. В препоръките, приети вследствие от проведения през септември 2001 г. втори ден за обща дискусия на тема „Насилие над децата в семейството и в училищата“, Комитетът призовава държавите „в спешен порядък да въведат или отменят съответното законодателство с оглед забрана на всички форми на насилие, независимо колко са леки, в семейството и в училищата, включително като форма на осигуряване на дисциплина, в съответствие със съдържанието се в разпоредбите на Конвенцията изисквания...“.⁷

9. Друг резултат от проведените от Комитета през 2000 и 2001 г. дни за обща дискусия е препоръката чрез Общото събрание да бъде поискано от генералния секретар на ООН да извърши задълбочено международно проучване относно насилието над деца. Общото събрание на ООН предприе необходимото в тази връзка през 2001 г.⁸ В контекста на проучването на ООН, осъществено между 2003 и 2006 г., е подчертана необходимостта да се забранят всички понастоящем узаконени форми на насилие над деца, както и голямото безпокойство на самите деца поради почти повсеместната широка разпространеност на телесното наказание в семейството и упоритото запазване от страна на много държави на законния му статут в училищата и други институции, както и в системите на наказателното правосъдие за деца закононарушители.

III. ОПРЕДЕЛЕНИЕ

10. Съгласно определението в Конвенцията, „дете“ е „всяко човешко същество на възраст под 18 години освен ако съгласно закона, приложим за детето, пълнолетието настъпва по-рано“.⁹

11. Комитетът определя „телесно“ или „физическо“ наказание като всяко наказание, при което се използва физическа сила и което е предназначено да причини някаква степен на болка или дискомфорт, независимо колко лека е тя. Повечето физически наказания включват удряне на децата („плесници“, „шамари“, „шляпване“) с ръка или с пособие – камшик, пръчка, колан, обувка, дървена лъжица и пр. Те обаче могат да включват например ритане, разтърсване или хвърляне на децата, драскане, щипане, хапане, скубане или едновременни силни удари с длани по двете уши, принуждаване на децата да стоят в неудобно положение, горене, попарване или насилствено поглъщане (напр. промиване на устата на детето със сапун или принуждаването му да поглъща лютив подправки). Според Комитета телесното наказание неизменно е унижително. Освен това има други, нефизически форми на наказание, които също са жестоки и унижителни и съответно – несъвместими с Конвенцията. Те включват например наказания, които омаловажават, унижават, хулят, превръщат в изкупителна жертва, заплашват, плашат или осмиват детето.

12. Телесното наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание на децата се извършват в най-различни ситуации, включително у дома и в семейството, във всички форми на алтернативна грижа, училищата и други образователни институции и в системата на правосъдието – както като наложена от съдилища присъда, така и като при изпълнението на наказанията в местата за изтърпяване на наказанията и в други заведения; в ситуации, при които е налице детски труд, както и в общността.

13. Като отхвърля всякакви оправдания за насилие и унижение като форми на наказание на децата, Комитетът в никакъв случай не отхвърля положителното понятие за дисциплина. Здравословното развитие на децата зависи от родителите и други възрастни, които да дават необходимите напътствия и наставления съобразно с разгръщащите се способности на децата и да подпомагат израстването им като отговорни членове на обществото.

14. Комитетът отчита, че родителските грижи за децата и отглеждането им, особено при пеленачетата и малките деца, изискват чести физически действия и мерки за защитата им. Това ясно се разграничава от преднамерената употреба на сила с наказателна цел, предназначена да причинява някаква степен на болка, дискомфорт или унижение. Като възрастни, ние знаем за себе си каква е разликата между целящо защита физическо действие и физическо насилие с цел наказание. Също толкова лесно е да се направи разграничение между тези действия, предприемани по отношение на децата. Законът във всички държави изрично или по подразбиране допуска употребата на сила, която няма за цел да е наказание, а необходима с оглед защита на хората.

15. Комитетът отчита, че има изключителни обстоятелства, при които е възможно учителите и други лица, напр. тези, които работят с децата в домове и с децата правонарушители, да са изправени пред опасно поведение, което оправдава прилагане на разумни ограничаващи мерки с цел обуздаването му. И тук е налице ясно разграничение между употребата на сила, подбудена от необходимостта да се защити дете или други лица, и прилагането на сила с цел наказание. Винаги трябва да се прилага принципът на минимално необходимата употреба на сила за най-краткия необходим период от време. Необходимо са също подробни напътствия и обучение, както за да се сведе до минимум необходимостта от използване на ограничаващи мерки, така и за да се гарантира, че всички прилагани методи са безопасни и съразмерни спрямо ситуацията и не включват умишлено причиняване на болка като форма на контрол.

IV. СТАНДАРТИ В ОБЛАСТТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ТЕЛЕСНОТО НАКАЗАНИЕ НА ДЕЦА

Преди да бъде приета Конвенцията за правата на детето, Международната харта за правата на човека, съставена от Всеобщата декларация и двата международни пакта – за граждански и политически права и за икономически, социални и културни права, утвърждава правото „на всяко лице“ на зачитане на неговото човешко достойнство и физическа неприкосновеност и на равностойна закрила по закон. Като отстоява задължението на държавите да забранят и премахнат всякакви телесни наказания и всички други жестоки или унижителни форми на наказание, Комитетът обръща внимание, че Конвенцията за правата на детето стъпва на тази основа. Достойнството на всяко едно човешко същество е основният ръководен принцип на международното право в областта на правата на човека.

17. В преамбюла на Конвенцията за правата на детето се потвърждава в съответствие с принципите, посочени в Устава на ООН и повторени в преамбюла на Всеобщата декларация, че „признаването на присъщото на всички членове на човешкото семейство достойнство и техните равни и неотменни права е в основата на свободата, справедливостта и мира в света“. Преамбюлът на Конвенцията припомня също че във Всеобщата декларация ООН „е провъзгласила, че децата имат право на специални грижи и помощ“.

18. Член 37 от Конвенцията изисква държавите да гарантират, че „никое дете да не бъде подлагано на изтезания или друго жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание“. Тази повеля се допълва и разширява от член 19, който изисква държавите да „предприемат всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки за закрила на детето от всички форми на физическо или умствено насилие, посегателство или злоупотреба, липса на грижи или небрежно отношение, малтретиране или експлоатация, включително сексуални престъпления, докато то е под грижите на родителите си или на единия от тях, на законния си настойник или на всяко друго лице, на което то е поверено“. Това е недвусмислено ясно: формулировката „всички форми на физическо или умствено [душевно] насилие“ не оставя възможност за никаква степен на законно насилие над деца. Телесното наказание и другите жестоки или

унизителни наказания представляват форми на насилие и държавите трябва да предприемат всички необходими законодателни, административни, социални и образователни мерки, за да ги премахнат.

19. Освен това член 28, параграф 2 от Конвенцията визира училищната дисциплина и изисква държавите – страни по Конвенцията да „предприемат всички подходящи мерки за осигуряване спазването на училищната дисциплина по начин, съвместим с човешкото достойнство на детето, и в съответствие с тази Конвенция“.

20. Член 19 и член 28, параграф 2 не споменават изрично телесното наказание. В протоколите от подготовката на Конвенцията не са отразени обсъждания на телесното наказание на заседанията за съставянето на нейния текст. Конвенцията обаче, както и всички актове в областта на правата на човека, трябва да се приемат като „живи“ правни инструменти, чието тълкуване се развива с времето. През 17-те години от приемането на Конвенцията разпространението на телесното наказание на деца у дома, в училищата и в други институции придоби повече видимост посредством процеса на докладване съгласно Конвенцията и чрез изследвания и застъпничество, осъществявани от, наред с други, национални институции по правата на човека и правителствен организации (НПО).

21. Придобила видимост, тази практика очевидно е в пряко противоречие с равните и неотменими права на децата на зачитане на тяхното човешко достойнство и физическа неприкосновеност. Особеното естество на децата, тяхното първоначално зависимо положение и степен на развитие, уникалният им човешки потенциал и уязвимостта им – всичко това налага необходимостта от повече, а не от по-малко правна и друга закрила от всички форми на насилие.

22. Комитетът подчертава, че премахването на насилствените и унижителните форми на наказание на децата чрез законодателни реформи и други необходими мерки е непосредствено и безусловно задължение на държавите – страни по Конвенцията. Той отбелязва, че други органи по международните договори, включително Комитетът по правата на човека, Комитетът по икономически, социални и културни права и Комитетът срещу изтезанията са отразили същото становище в своите заключителни наблюдения по докладите на дър-

жавите – страни по Конвенцията, представени съгласно съответните инструменти, като са препоръчали забрана и други мерки срещу телесното наказание в училищата, в заведенията в системата за изпълнение на наказанията, а в някои случаи – и в семейството. Комитетът по икономически, социални и културни права например посочва в своя общ коментар № 13 (1999 г.) относно „Правото на образование“ следното: „Според Комитета телесното наказание е несъвместимо с основния ръководен принцип на международното право в областта на правата на човека, прогласен в преамбюлите на Всеобщата декларация и на двата пакта: достойнството на отделния човек. Други страни на училищната дисциплина също могат да са несъвместими с нейната същност, включително публичното унижение.“¹⁰

23. Телесното наказание е осъдено и от регионалните институции в механизма за правата на човека. Европейският съд по правата на човека в редица решения прогресивно осъжда телесното наказание на деца – първо в системата за изпълнение на наказанията, след това в училищата, включително частните, и последно – у дома.¹¹ Европейският комитет по социалните права, осъществяващ наблюдение на спазването от държавите членки на Съвета на Европа на Европейската социална харта и на преразгледаната Социална харта, е установил, че за да бъде спазена хартата, е необходима законодателна забрана на всякакви форми на насилие над деца, независимо дали то се прилага в училище, в други институции, у дома или където и да е.¹²

24. Според консултативно становище на Междоамериканския съд по правата на човека на тема „*Правен статут и човешки права на детето*“ (2002 г.) държавите – страни по Американската конвенция за правата на човека „са длъжни... да приемат всички положителни мерки, необходими с оглед осигуряване закрила на децата от малтретиране както в отношенията им с държавните органи, така и в междуличностните отношения и отношенията с неправителствени субекти“. Съдът цитира разпоредби от Конвенцията за правата на детето, заключения на Комитета по правата на детето, както и решения на Европейския съд по правата на човека, свързани със задълженията на държавите да закрилят децата от насилие, включително в семейството. Съдът прави заключението, че „държавата е длъжна да приеме положителни мерки, за да гарантира в пълна степен ефективно упражняване на правата на детето“.¹³

25. Африканската комисия по правата на човека и народите наблюдава изпълнението на Африканската харта за правата на човека и народите. В решение от 2003 г. по индивидуално сезиране относно присъда на „удари с камшик“, наложена на студенти, Комисията приема, че наказанието е в нарушение на член 5 от Африканската харта, който забранява жестоките, нечовешки или унижителни форми на наказание. Тя отправя искане към правителството да измени закона, така че да се премахне наказанието удари с камшик, и да предприеме необходимите мерки, за да се осигури обезщетение на жертвите. В своето решение комисията посочва: „Никой, и по-специално правителството на държава, няма право да прилага физическо насилие над лица поради правонарушения. Подобно право би било равностойно на разрешение за организирани от държавата изтезания по смисъла на хартата и би противоречало на самото естество на този договор за правата на човека.“¹⁴ Комитетът по правата на детето със задоволство отбелязва, че в много страни конституционни и други висши съдилища са произнасяли решения, осъждащи телесното наказание на деца в някои или всички обстоятелства, като в повечето случаи са се позовавали на Конвенцията за правата на детето.¹⁵

26. Когато Комитетът по правата на детето е повдигал въпроса за премахване на телесното наказание пред определени държави при разглеждането на техните доклади, в някои случаи правителствени представители са загатвали, че някаква степен на „разумно“ или „умерено“ телесно наказание може да бъде оправдано с „най-добрите интереси“ на детето. Комитетът е посочил като важен общ принцип изискването на Конвенцията най-добрите интереси на детето да бъдат първостепенно съображение във всички действия, отнасящи се до него (член 3, параграф 1). В член 18 Конвенцията отстоява също така, че най-добрите интереси на детето са основна грижа на родителите. Тълкуването на понятието „най-добрите интереси“ на едно дете обаче трябва да бъде съвместимо с Конвенцията в нейната цялост, включително със задължението за закрила на децата от всички форми на насилие и с изискването да се придава надлежното значение на възгледите на детето; то [тълкуването] не може да се използва като оправдание за практики, включително телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание, които са в противоречие с човешкото достойнство и правото на физическа неприкосновеност на детето.

27. Преамбюлт на Конвенцията утвърждава семейството като „основна клетка на обществото и естествена среда за израстването и благосъстоянието на всичките му членове и особено на децата“. Конвенцията изисква държавите да зачитат и подкрепят семействата. Няма никакво противоречие със задължението на държавите да гарантират, че човешкото достойнство и физическата неприкосновеност на децата в семейството получават пълна закрила заедно с тези на останалите членове на семейството.

28. Член 5 изисква държавите да зачитат отговорностите, правата и задълженията на родителите „да осигуряват по начин, съответстващ на развитието на способностите на детето, подходящи насоки и ръководство в упражняването от него на правата, признати в тази Конвенция“. Тук отново тълкуването на „подходящи“ насоки и ръководство трябва да е съвместимо с Конвенцията в нейната цялост и да не оставя никаква възможност за оправдаване на насилствените или други жестоки или унижителни форми на осигуряване на дисциплината.

29. Някои държави посочват вярата като оправдание за телесното наказание, като загатват, че определени тълкувания на религиозни текстове не само обосновават неговото прилагане, но и налагат задължение за използването му. Международният пакт за граждански и политически права утвърждава правото на всяко лице на свобода на вероизповеданието (член 18), но практикуването на религия или убеждение трябва да е съвместимо със зачитането на човешкото достойнство и физическата неприкосновеност на другите хора. Свободата на изповядване на определени религия или убеждение може да бъде законно ограничена с оглед защита на основните права и свободи на останалите. За някои държави Комитетът е установил, че децата – в някои случаи от много ранна възраст, а в други – от момента, в който се прецени, че са достигнали пубертета – могат да бъдат осъждани на крайно насилствени наказания, включително убийство с камъни и ампутация, предписани от определени тълкувания на религиозните закони. Тези наказания очевидно са в нарушение на Конвенцията и други международни стандарти в областта на правата на човека, както подчертават също Комитетът по правата на човека и Комитетът срещу изтезанията, и трябва да бъдат забранени.

V. МЕРКИ И МЕХАНИЗМИ, НЕОБХОДИМИ ЗА ПРЕМАХВАНЕ НА ТЕЛЕСНОТО НАКАЗАНИЕ И ДРУГИ ЖЕСТОКИ ИЛИ УНИЗИТЕЛНИ ФОРМИ НА НАКАЗАНИЕ

1. Законодателни мерки

30. Формулировката на член 19 от Конвенцията се гради върху член 4 и ясно повелява, че са необходими законодателни и други мерки, за да бъдат изпълнени задълженията на държавите да закрилят децата от всички форми на насилие. Комитетът приветства това, че в много от държавите Конвенцията или нейните принципи са включени в националното законодателство. Всички държави имат наказателни закони, които защитават гражданите от физическо насилие. Много от тях имат конституция и/или законодателство, отразяващи международните стандарти в областта на правата на човека и член 37 от Конвенцията за правата на детето, които утвърждават правото „на всяко лице“ на закрила от изтезания и жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание. Много държави имат и конкретни закони за закрила на детето, инкриминиращи „лошото отнасяне“, „малтретирането“ или „жестокостта“. В процеса на разглеждане на докладите на държавите обаче Комитетът е установил, че тези законодателни разпоредби общо взето не гарантират на детето закрила от всякакви телесни наказания и други жестоки или унизителни форми на наказание, както в семейството, така и в друга среда.

31. Разглеждайки докладите, Комитетът отбелязва, че в много от държавите има изрични разпоредби в наказателните и/или гражданските (семеините) кодекси, които предоставят на родителите и другите грижещи се за децата лица защита или оправдание за прилагане на някаква степен на насилие за „осигуряване на дисциплината“ на децата. От векове английското общо право предвижда например защита за „законните“, „разумни“ или „умерени“ телесни наказания или поправителни мерки – също както „правото на поправителни мерки“ във френското право. В миналото в много от държавите е била налице същата защита, оправдаваща телесното наказание на съпруги от техните съпрузи и на роби, прислужници и чираци от техните господари. Комитетът подчертава, че Конвенцията изисква премахване на всички разпоредби (както в писаното, така и в общото, прецедентно право), които допускат някаква степен на насилие над деца (напр. „разумно“

или „умерено“ телесно наказание или поправителни мерки), както у дома/в семейството, така и в друга среда.

32. В някои от държавите телесното наказание е изрично разрешено в училищата и в други институции, като са налице разпоредби относно това как и от кого да се прилага то. В малък брой държави телесното наказание с пръчки или камшици все още е позволено като присъда, налагана от съдилищата за деца правонарушители. Както Комитетът често повтаря, Конвенцията изисква да бъдат отменени всички такива разпоредби.

33. За някои от държавите Комитетът е забелязал, че макар в законодателството да няма изрична защита или основание за телесното наказание, традиционните нагласи към децата все пак внушават, че телесното наказание е позволено. В някои случаи тези нагласи намират отражение в съдебни решения (в които родители, учители или други грижещи се за децата лица са оправдани за физическо насилие или малтретиране на основание, че са упражнявали правото или свободата си да прилагат умерени „поправителни мерки“).

34. В светлината на традиционната общоприетост на насилствените и унизителни форми на наказание на децата все повече държави са признали, че само отмяната на разрешението за телесно наказание и на защитата в негова полза не е достатъчна. Необходима е също изрична забрана за телесното наказание и другите жестоки или унизителни форми на наказание в гражданското или наказателното им законодателство, за да стане абсолютно ясно, че е също толкова незаконно да се удря, „плясва“ или „шляпва“ дете, колкото и възрастен, както и че наказателното право в областта на физическото насилие се прилага равностойно и за това насилие, дори то да е наречено „осигуряване на дисциплината“ или „разумни поправителни мерки“.

35. Едва когато наказателното право започне да се прилага в пълна степен за физическото насилие над деца, детето е защитено от телесно наказание, независимо къде се намира то и кой е извършителят. Според Комитета обаче, предвид традиционната общоприетост на телесното наказание, е от основно значение приложимото законодателство в съответната област – напр. за семейството, за образованието, за всички форми на алтернативна грижа, за системата на

правосъдието и трудовото право – категорично да забранява прилагането на телесно наказание в съответната среда. Също така би било от полза, ако незаконността на телесното наказание и другите жестоки или унизителни форми на наказание се подчертава в професионалните и етични кодекси и ръководствата за учителите, грижещите се за децата и други лица, както и в правилниците или уставите на институциите.

36. Комитетът е загрижен и от сведенията, че телесното наказание и други жестоки или унизителни форми на наказание се използват в ситуации, при които е налице детски труд, включително в битовата среда. Той отново подчертава, че Конвенцията и останалите приложими инструменти в областта на правата на човека закрилят детето от икономическа експлоатация и от всякакъв труд, който би могъл да е опасен, който пречи на образованието на детето или е вреден за неговото развитие, както и че те изискват определени гаранции за ефективното прилагане на тази защита. Комитетът подчертава, че е от основно значение забраната за телесно наказание и другите жестоки или унизителни форми на наказание да се прилага във всички ситуации, в които децата работят.

37. Член 39 от Конвенцията изисква държавите да предприемат всички необходими мерки за подпомагане на физическото и психическото възстановяване и социална реинтеграция на дете – жертва на „всякаква форма на липса на грижи, експлоатация или злоупотреба, изтезания или каквато и да е друга форма на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или наказание“. Телесното наказание и другите унизителни форми на наказание могат да нанесат сериозни вреди на физическото, психологическо и социално развитие на децата, които да наложат необходимостта от подходящи здравни и други грижи и лечение. Тези грижи и лечение трябва да се осъществяват в среда, която благоприятства за цялостното здраве, самоуважение и достойнство на детето, и според случая да обхващат също неговото семейство. Подходът към планирането и осигуряването на грижи и лечение трябва да бъде интердисциплинарен, а участващите професионалисти трябва да са получили специализирано обучение. Следва да се придава значение на възгледите на детето относно всички аспекти на лечението му и неговата промяна.

2. Изпълнение на забраната за телесно наказание и други жестоки или унижителни форми на наказание

38. Комитетът смята, че спазването на забраната за всякакви телесни наказания изисква повишаване на осведомеността, напътствия и обучение (вж. точки 45 и сл. по-долу) за всички лица, които имат участие. Това положение трябва да гарантира, че законът функционира в защита на най-добрите интереси на засегнатите деца, особено когато извършителите са родителите или други близки роднини. Първата цел на законодателната реформа за забрана на телесното наказание на деца в семейството е превенция: да се предотврати насилието над децата чрез промяна на нагласите и практиките, като се подчертае правото на децата на равностойна закрила и се осигури недвусмислена основа за закрилата на детето и за насърчаването на положителни, ненасилствени и включващи участието на самото дете форми на отглеждане.

39. За да се постигне категорична, безусловна забрана за всякакви телесни наказания, ще са необходими динамични правни реформи в различните държави – страни по Конвенцията. Това може да изисква конкретни разпоредби в закони за образованието, правосъдието за непълнолетни и за всички форми на алтернативна грижа. Следва обаче да бъде изрично изяснено, че разпоредбите на наказателното право относно физическото насилие обхващат и всякакви телесни наказания, включително в семейството. За целта може да е необходима допълнителна разпоредба в наказателния кодекс на съответната държава – страна по Конвенцията. Възможно е обаче и включване на разпоредба в гражданския кодекс или в семейното право, която да забранява употребата на всички форми на насилие, включително всякакви телесни наказания. Такава разпоредба подчертава, че при наказателното им преследване родителите и останалите грижещи се за децата лица повече не могат да основават защитата си на традиционна норма, че имат право („разумно“ или „умерено“) да прилагат телесно наказание. Семейното право следва пък от своя страна да предвижда, че отговорността на родителите включва осигуряването на подходящи наставления и напътствия на децата без никаква форма на насилие.

40. Принципът на равностойна закрила на децата и на възрастните

от физическо насилие, включително в семейството не означава, че всички случаи на телесно наказание на децата от техните родители, които бъдат установени, следва да водят до съдебно преследване на родителите. Принципът *de minimis* – че законът не се занимава с не-съществени въпроси – гарантира, че незначителните прояви на физическо насилие между възрастни стигат до съда само при много изключителни обстоятелства; същото важи и за незначителните прояви на физическо насилие над деца. Необходимо е държавите да развият ефективни механизми за докладване и сезиране. Макар че всички сведения за насилие над деца следва да се разследват надлежно и да се осигури защитата на децата от съществена вреда, целта трябва да бъде възпиране на родителите да прилагат насилствени или други жестоки или унижителни форми на наказание чрез подкрепящи и образователни, а не чрез наказателни мерки.

41. Зависимото положение на децата и уникалната близост в семейните отношения изискват решенията за наказателно преследване на родителите или за друга официална намеса в семейството да се вземат изключително внимателно. В повечето случаи е малко вероятно наказателното преследване на родителите да спомогне най-добрите интереси на децата им. Комитетът е на мнение, че до съдебно преследване и други форми на официална намеса (напр. отвеждане на детето или на извършителя от дома) следва да се прибегва единствено при преценка, че е необходимо за защита на детето от съществена вреда и че способства най-добрите интереси на засегнатото дете. На възгледите на засегнатото дете следва да се придава надлежно значение според неговата възраст и зрялост.

42. Консултациите и обучението за всички лица, имащи участие в системите за закрила на детето, включително полицията, прокуратурата и съдилищата, трябва да подчертават този подход към системата за изпълнение на наказанията. В напътствията следва да се подчертава също изискването на член 9 от Конвенцията, че за да се пристъпи към отделяне на детето от неговите родители, трябва да бъде преценено, че това е необходимо с оглед на най-добрите интереси на детето, както и тази мярка да подлежи на съдебен контрол, в съответствие с приложимото законодателство и процедури, като са представени всички заинтересовани страни, включително детето. Ако бъде преценено, че отделянето е оправдано, следва да се обмислят алтернатив-

ни варианти на настаняването на детето извън семейството, включително отвеждане на извършителя, условни присъди и т.н.

43. Когато въпреки забраната и положителните програми за образование и обучение излязат наяве случаи на телесно наказание извън семейния дом – например в училищата или в други институции и форми на алтернативна грижа – е възможно наказателното преследване да бъде подходяща реакция. Заплахата от други дисциплинарни мерки или уволнение на извършителя следва също да има категорично възпиращо действие. Изключително важно е децата и всички лица, които работят с тях или за тях във всички среди, да бъдат добре информирани за забраната за всякакви телесни наказания и други жестоки или унижителни форми на наказание, както и за предвиденото наказание за такива деяния. Наблюдението на дисциплинарите системи и отношението към децата трябва да бъде част от изискванията от Конвенцията постоянен надзор над всички заведения и места, в които са настанени деца. Децата и техните представители във всички такива заведения, в които са настанени, трябва да имат непосредствен и поверителен достъп до съобразени с нуждите на детето консултации, застъпничество и производства по подаване и разглеждане на жалби и в крайна сметка – до съдилищата, при осигуряване на необходимата правна и друга помощ. В заведенията следва да има изискване за докладване и разглеждане на всякакви инциденти, при които е приложено насилие.

3. Образователни и други мерки

44. Член 12 от Конвенцията подчертава колко е важно да се придава значение на възгледите на децата относно разработването и изпълнението на образователни и други мерки за изкореняване на телесното наказание и другите жестоки или унижителни форми на наказание.

45. Предвид широката традиционна общоприетост на телесното наказание сама по себе си забраната няма да постигне необходимата промяна на нагласите и практиките. Необходимо е комплексно повишаване на осведомеността за правото на децата на закрила и за законите, отразяващи това право. Съгласно член 42 от Конвенцията държавите се задължават да оповестят широко принципите и разпоредбите на Конвенцията както сред възрастните, така и сред децата, чрез подходящи и активни действия.

46. Освен това държавите трябва да гарантират постоянно насърчване на положителните, изключващи насилието взаимоотношения и образование сред родителите, грижещите се за децата лица, учителите и всички други хора, които работят с децата и семействата. Комитетът подчертава, че Конвенцията изисква премахване не само на телесното наказание, но и на всички други жестоки или унижителни форми на наказание на децата. Целта на Конвенцията не е да предписва подробно как родителите следва да се отнасят към своите деца и да ги наставляват. Тя обаче предоставя рамка от принципи, която да напътства както взаимоотношенията в семейството, така и тези на учителите, грижещите се за децата и другите лица с децата. Трябва да се зачитат нуждите на децата от развитие. Децата се учат от това, което правят възрастните, а не само от това, което казват същите възрастни. Когато възрастните, към които детето е най-силно привързано, прилагат насилие и унижение в отношенията си с него, те показват незачитане на правата на човека и отправят силно и опасно послание, че това са легитимни начини за решаване на конфликти или промяна на поведението.

47. Конвенцията утвърждава положението на детето като личност и субект на правата на човека. Детето не е притежание на родителите, нито на държавата, нито просто предмет на грижи. В този дух член 5 изисква родителите (или в зависимост от случая – членовете на по-голямото семейство или общността) да осигуряват по начин, съответстващ на развитието на способностите на детето, подходящи наставления и напътствия в процеса, в който то упражнява признатите му в Конвенцията права. Член 18, който подчертава основната отговорност на родителите и законните настойници за отглеждането и развитието на детето, гласи, че „най-добрите интереси на детето са тяхна основна грижа“. Съгласно член 12 държавите са длъжни да осигурят на детето правото свободно да изразява своите възгледи „по всички въпроси, отнасящи се до него“, като на тях следва да се придава надлежно значение съобразно възрастта и зрелостта му. Това подчертава необходимостта от начини на родителско поведение, грижа и преподаване, които зачитат правата на участие на децата. В своя общ коментар № 1 на тема „Целите на образованието“ Комитетът подчертава важността да се развива образование, което „да поставя детето в центъра на вниманието, да бъде благоприятно за детето и да го овластява“.¹⁶

48. Комитетът обръща внимание, че вече има много примери за материали и програми, които насърчават положителните, изключващи насилието форми на родителски грижи и образование, насочени към родителите, другите грижещи се за децата лица и учителите и разработени от правителствата, агенциите на ООН, НПО и други.¹⁷ Те могат да бъдат пригодени по подходящ начин за използване в различни държави и ситуации. Средствата за масова информация могат да играят много ценна роля за повишаване на осведомеността и образоването на обществеността. Изправянето срещу традиционното осланяне на телесното наказание и други жестоки или унизителни форми за осигуряване на дисциплина изисква постоянни действия. Насърчаването на изключващи насилието форми на родителски грижи и образование трябва да бъде вградено във всички точки на досег между държавата, родителите и децата и в услугите, свързани със здравеопазването, благосъстоянието и образованието, включително заведенията за малки деца, дневните центрове за грижа и училищата. То следва да се интегрира също в първоначалното и текущо обучение на учителите и всички други лица, които работят с децата в системата за детски грижи и в системата на правосъдието.

49. Комитетът предлага на държавите да търсят техническа помощ от, наред с други, УНИЦЕФ и ЮНЕСКО за повишаване на осведомеността, образование на обществеността и обучение с оглед насърчаване на изключващите насилието подходи.

4. Наблюдение и оценка

50. В своя общ коментар № 5 на тема „Общи мерки за изпълнение на Конвенцията за правата на детето (член 4, член 42 и член 44, параграф 6)“, Комитетът подчертава необходимостта от системно наблюдение от държавите – страни по Конвенцията на осъществяването на правата на децата чрез разработване на подходящи показатели и събиране на достатъчни и надеждни данни.¹⁸

51. Ето защо държавите – страни по Конвенцията следва да наблюдават напредъка си към премахване на телесното наказание и другите жестоки или унизителни форми на наказание и съответно – осъществяване правото на децата на закрила. Провеждането на изследвания на базата на разговори с деца, техните родители и други грижещи се

за тях лица при спазване на поверителност и на съответните етични гаранции е от ключово значение, за да се оцени правилно разпространението на тези форми на насилие в семейството, както и нагласите към тях. Комитетът насърчава всяка държава да извършва/ възлага такива изследвания, по възможност сред такива групи, които са представителни за цялото население, с оглед осигуряване на базовите данни, а след това – с оглед редовно измерване на напредъка. Резултатите от тези изследвания могат да предоставят и ценни насоки за разработване на всеобщи и целеви кампании за повишаване на осведомеността и обучения за професионалистите, които работят с децата ли за тях.

52. В общ коментар № 5 Комитетът подчертава и важността на независимото наблюдение на процеса на изпълнението, например от парламентарни комисии , НПО, академични институции, професионални сдружения, младежки групи и независими организации по правата на човека (вж. също общ коментар № 2 на Комитета на тема „Ролята на независимите национални институции по правата на човека в утвърждаването и закрилата на правата на детето“).¹⁹ Всички те могат да играят важна роля в наблюдението на осъществяването на правото на децата на закрила от всякакви телесни наказания и други жестоки или унижителни форми на наказание.

VI. ЗАДЪЛЖЕНИЯ ЗА ДОКЛАДВАНЕ СЪГЛАСНО КОНВЕНЦИЯТА

53. Комитетът очаква държавите да включат в своите периодични доклади съгласно Конвенцията сведения за мерките, предприети за забрана и предотвратяване на всякакви телесни наказания и други жестоки или унижителни форми на наказание в семейството и във всички други среди, включително за придружителните дейности за повишаване на осведомеността и насърчаване на положителните, изключващи насилието взаимоотношения и за направената от държавата оценка на напредъка към постигане на пълно спазване на правата на децата на закрила от всички форми на насилие. Освен това Комитетът насърчава агенциите на ООН, националните институции по правата на човека, НПО и други компетентни органи да му предоставят съответната информация за правния статут и разпространението на телесното наказание и за напредъка към неговото премахване.

БЕЛЕЖКИ

- 1 Проучване на генералния секретар на ООН относно насилието над деца, предвидено за представяне пред Общото събрание на ООН през есента на 2006 г. За подробности вж. <http://www.violencestudy.org>.
- 2 Комитет по правата на детето, доклад по четвъртата сесия, 25 октомври 1993 г., CRC/C/20, т. 176.
- 3 Всички заключителни наблюдения на Комитета са достъпни на адрес www.ohchr.org.
- 4 Световната инициатива за прекратяване на всички телесни наказания върху деца предоставя доклади за правния статут на телесното наказание на www.endcorporalpunishment.org.
- 5 Комитет по правата на детето, ден за обща дискусия относно държавното насилие над децата, доклад по двадесет и петата сесия, септември-октомври 2000 г., CRC/C/100, т. 666-688.
- 6 Комитет по правата на детето, общ коментар № 1, Целите на образованието, 17 април 2001 г., CRC/GC/2001/1, т. 8.
- 7 Комитет по правата на детето, ден за обща дискусия относно насилието над деца в семейството и в училищата, доклад по двадесет и осмата сесия, септември/октомври 2001 г., CRC/C/111, т. 701-745.
- 8 Резолюция на Общото събрание 56/138.
- 9 Член 1.
- 10 Комитет по икономически, социални и културни права, общ коментар № 13, Правото на образование (член 13), 1999 г., т. 41.
- 11 Телесното наказание е осъдено в поредица от решения на Европейската комисия по правата на човека и на Европейския съд по правата на човека; вж. по-специално *решение по дело Tureer срещу Обединеното кралство*, 1978 г.; *решение по дело Campbell и Cosans срещу Обединеното кралство*, 1982 г.; *решение по дело Costello-Roberts срещу Обединеното кралство*, 1993 г.; *A v. UK*, 1998. Решенията на Европейския съд са достъпни на адрес <http://www.echr.coe.int/echr>.
- 12 Европейски комитет по социални права, общи наблюдения относно член 7, параграф 10 и член 17. *Заключения XV-2*, том 1, общо въведение, стр. 26, 2001; впоследствие Комитетът е издал заключения, с които установява, че редица държави членки са в нарушение поради това, че не са забранили всякакви телесни наказания в семейството и в други среди. През 2005 г. той издава решения по колективни жалби, отправени съгласно хартите, с които установява, че три от държавите са в нарушение поради това, че не са въвели забрана. За подробности вж. http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Escl/; също *„Премахване на телесното наказание: императив на правата на човека за децата на Европа*, Издателство на Съвета на Европа, 2005 г.
- 13 Междуамерикански съд по правата на човека, консултативно становище ОС-17/2002 от 28 август 2002 г., т. 87 и т. 91.

- 14 Африканска комисия по правата на човека и народите, *Curtis Francis Doebbler срещу Судан*, Comm. № 236/2000 (2003); вж. т. 42.
- 15 През 2002 г. например Апелативният съд на Фиджи обяви телесното наказание в училищата и в наказателната система за противоконституционно. Решението на съда обявява: „Децата имат права, които по никакъв начин не стоят по-ниско от тези на възрастните. Фиджи е държава, ратифицирала Конвенцията за правата на детето. Нашата конституция също гарантира основни права на всяко лице. Правителството е длъжно да спазва принципи, зачитащи правата на всички лица, общности и групи. Поради положението си на деца, последните се нуждаят от специална закрила. Нашите образователни институции трябва да бъдат храмове на мира и творческото обогатяване, а не места, в които властва страх, малтретиране и поругаване на човешкото достойнство на учащите“ (Апелативен съд на Фиджи, *Naushad Ali срещу държавата*, 2002 г.). През 1996 г. най-висшият съд на Италия – Върховният касационен съд в Рим – произнесе решение, което ефективно забранява всякаква употреба на телесно наказание от родители. Решението гласи: „... Употребата на насилие за възпитателни цели повече не може да се смята за законна. Причините за това са две: първата е първостепенното значение, което правната система [на Италия] отдава на защитата на човешкото достойнство на всяко лице. Това включва „малолетните и непълнолетните“, които вече са субекти на права, а не просто обекти, които да бъдат защитавани от родителите си или още по-лошо – обекти на разпореждане на родителите си. Втората причина е, че като възпитателна цел хармоничното развитие на личността на детето, което гарантира, че детето прегръща ценностите на мира, търпимостта и съвместното съществуване, не може да бъде постигната с употребата на насилствени средства, противоречащи на тези цели“ (Cambria, Cass, sez. VI, 18 Marzo 1996 [Върховен касационен съд, 6-ти състав по наказателни дела, 18 март 1996 г.], Foro It II 1996, 407 (Италия)). Вж. също Южноафрикански конституционен съд (2000 г.), *дело Christian Education South Africa срещу министъра на образованието*, CCT4/00; 2000 (4) SA757 (CC); 2000 (10) BCLR 1051 (CC), 18 август 2000 г.
- 16 Вж. бележка 11.
- 17 Комитетът препоръчва например наръчника на ЮНЕСКО „Премахване на телесното наказание: пътят към конструктивната дисциплина на децата“, Издателство на ЮНЕСКО, Париж, 2005 г. Той представя набор от принципи за конструктивна дисциплина, чиито корени са в Конвенцията. Включени са и препратки към страници в Интернет с материали и програми, достъпни от целия свят.
- 18 Комитет по правата на детето, общ коментар № 5 (2003 г.), „Общи мерки за изпълнение на Конвенцията за правата на детето“, точка 2.
- 19 Комитет по правата на детето, общ коментар № 2 на тема „Ролята на независимите национални институции по правата на човека в утвърждаването и закрилата на правата на детето“, 2002.

unite for children

